

УДК 658.8:330.8

JEL classification: M31

Юдіна Н. В.

кандидат економічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-1730-9341

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОСТІНФОРМАЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ

HISTORICAL ASPECTS OF POST-INFORMATION MARKETING DEVELOPMENT

У статті виокремлена проблематика відсутності чітких прогнозів, наскільки ринкові стосунки зберігатимуться у майбутньому. При цьому маркетинг, як інструмент і концепція управління підприємством, був розроблений саме для умов ринкової економіки. Це актуалізує питання доцільності визначення місця маркетингу у системі економічних стосунків у суспільстві майбутнього. Також є актуальним питання проблематики періодизації історії людства, що визначатиме особливості постінформаційного суспільства. У якості об'єкту дослідження і критерію історичної періодизації було запропоновано економічні стосунки, еволюція у структурі яких характеризує кожний тип суспільств. А в якості меж періодів періодизації у статті було запропоновано використовувати певну революційну технологію, яка спроможна змінити сутність економічних стосунків у суспільстві. У статті на основі циклічного підходу до періодизації, ґрунтуючись на аналогії з тим, що для попередніх крайніх двох типів суспільств, а саме ери індустріального суспільства та ери інформаційного суспільства, вже були розроблені дві моделі, було висунуто гіпотезу про існування певної сценарної закономірності у еволюції економічних стосунків також і у межах інших історичних періодів. Зокрема для цього для моделі еволюції та революції ринка Д. Шульца та футурологічної моделі інтернет-ринка було запропоновано використовувати замість терміну «ринок» термін «економічні стосунки» для умов індустріального суспільства та інформаційного суспільства відповідно. На основі головних положень висунутої гіпотези у статті наводиться докладна розробка моделей для кожного типу суспільств минулого, а також для кожного історичного періоду виокремлюється революційна технологія, що послугувала причиною руйнації попередніх економічних стосунків і виникнення нових їх форм на кожному з історичних етапів. Розроблений комплекс циклічних моделей еволюції та революції економічних стосунків в умовах певної історичної ери відкриває можливість екстраполяції їх принципу у майбутнє для передбачення економічних стосунків в умовах постінформаційного суспільства, а також ролі маркетингу в ньому.

Ключові слова: наукова періодизація, постінформаційне суспільство, маркетинг, економічні стосунки, еволюція, історія економіки, інструменти управління, прогнозування

In the article there is separated lack of forecasts if market relations are in the future. Marketing is an instrument and a concept of management of enterprises activities, but it has been developed under the conditions of market-oriented economy. It makes defining a marketing place in the economy relationship system of the future society be discussed and very important. But there is not a consistent approach to a periodization of humankind history and also features of the post-information society are not separated. Economic relations are proposed in the article as an object of the investigation and criteria of scientific periodization because evolution of their structure changes is able to characterize every type of the humankind society development. A revolution technology is proposed to be a margin of every period of the periodization if this technology is able to change the economic relations in the society. In the article on the basis of the cyclic approach to the periodization and on the basis of analogy that for previous two types of society (for the era of the industrial society and the era of the information society) the two models have been already developed, a hypothesis of a principle possibility of economy relationship evolution in other historical periods is put forward. It is proposed a term 'economic relations' for the conditions of the industrial society and the conditions of the information society to be being used as an alternative to a term 'market' in the model of evolution and revolution of the market by D. Szhultz and in the

futurological modal of evolution and revolution of the internet-market in a proper way. A detail development of each model for every past historical society type is defined in the article on the basis of the main regulations of the hypothesis of the article. A revolution technology, that has been a reason of economic relationship destruction and their new form appearance, is also defined for every historical period. A complex of cyclic models of evolution and revolution of economic relations for a particular historical era makes it possible to extrapolate their principles to the future and forecast a structure of future economic relations under the conditions of the post-information society and marketing responsibility in it.

Key words: scientific periodization, post-information society, marketing, economic relations, evolution, history of economics, management tools, forecasting

Вступ. Класичне визначення під маркетингом розуміє теорією і практику прийняття управлінських рішень на основі аналізу факторів маркетингового середовища. Маркетинг вважається як інструментом, так і концепцією управління підприємством. При цьому він створювався для умов виключно ринкових стосунків. Вважається, що наступною після ери інформаційного суспільства стане ера постінформаційного суспільства [1; 2], сутність якої поки ще не набула чітких характеристик. Хоча вже є гіпотези, що економіка у постінформаційному суспільстві може змінитися і з ринкової перетворитися на техногенну планову економіку [3-5]. Тому питання, наскільки маркетинг, як інструмент і концепція управління підприємствами, залишатиметься ефективним і застосовним у майбутньому розвитку економіки, стає вкрай актуальним. Ця проблематика особливо загострюється через входження розвитку людства у режими з загостреннями, при яких усі процеси, що оточують сучасну людину, прискорюються [6]. Наприклад, ера Палеоліту була найдовшим історичним періодом, протягом якого пройшло багато поколінь первісних людей. Сучасна ж людина лише протягом свого життя може пройти скрізь зміну двох-трьох типів суспільства.

Вернадський В. І. завжди говорив про актуальність історії [7; 8]. Адже її знання відкриває можливість виокремлення певної закономірності, дасть змогу не тільки передбачати сутність наступного майбутнього етапу розвитку людства, але й також побачити ефективні інструменти управління ним. Крім того важливо розуміти, які саме інструменти управління знаходилися в основі кожної форми суспільства, оскільки це відкриває можливість зрозуміти головний принцип для ефективної екстраполяції маркетингових інструментів у майбутнє. Усе це вимагає докладного вивчення історичного аспекту стосунків між суб'єктами, якими в змозі управляти маркетинг.

Постановка завдання. Так, у попередніх працях [9; 10] для визначення місця маркетингу в інформаційному суспільстві автором було запропоновано футурологічну модель еволюції та революції інтернет-ринка, яка передбачає розвиток ринкових стосунків в еру інформаційного суспільства (рис. 1).

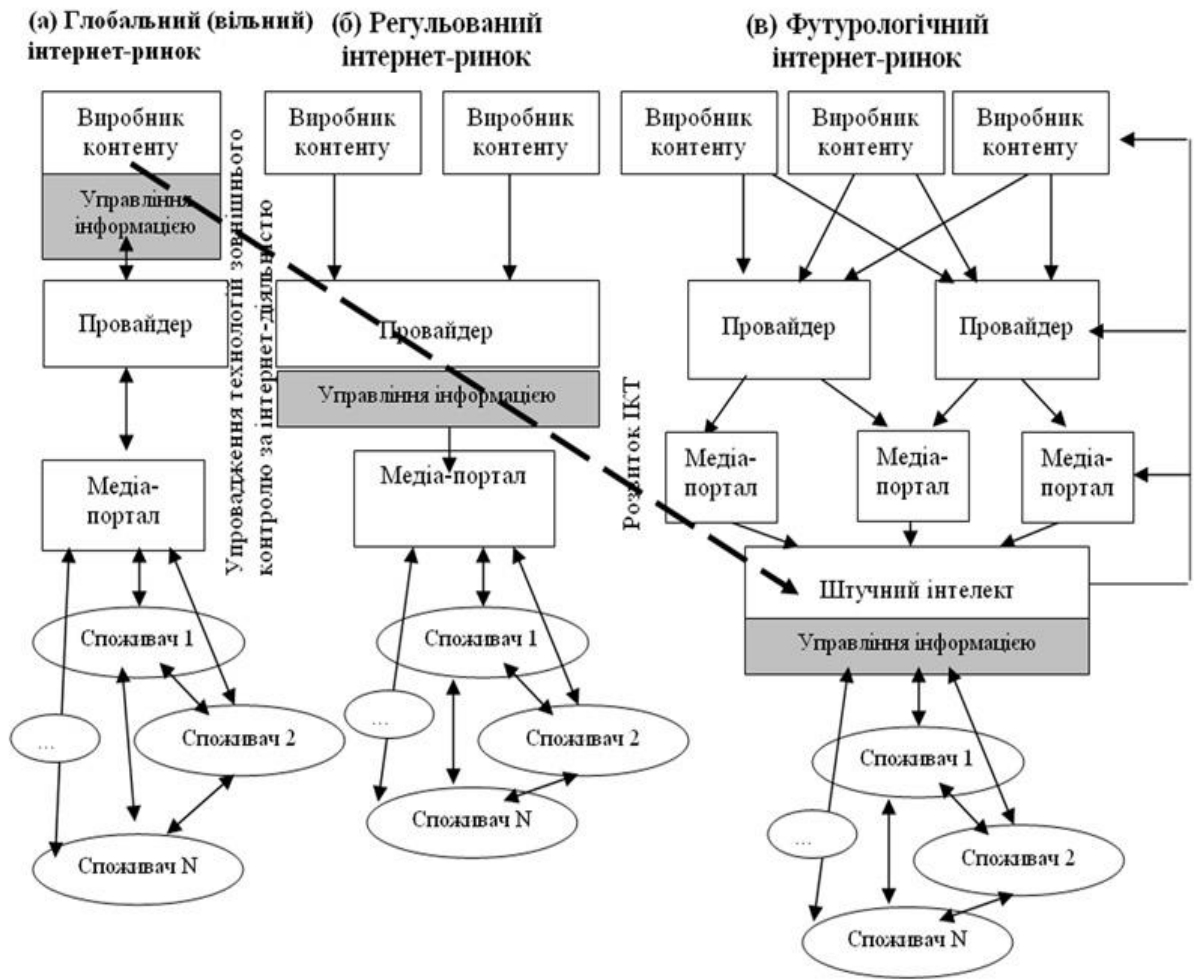

Рисунок 1 - Футурологічна модель еволюції та революції інтернет-ринка [10].

У основу розроблення футурологічної моделі еволюції та революції інтернет-ринка автором було покладено іншу модель еволюції та революції ринка [11], запропоновану у 1995 році Д. Шульцем (рис. 2). Слід зазначити, що модель Д. Шульца була розроблена для умов індустріального суспільства і лише прогнозувала відносини між суб'єктами ринка у наступній ері інформаційного суспільства.

Таким чином, для двох крайніх сучасних історичних етапів розвитку людства (ери індустріального суспільства та ери інформаційного суспільства) ці дві моделі можна розглядати у якості відповідних характерних сценаріїв розвитку. Важливим здається той факт, що ці два сценарії є аналогічними для двох різних історичних етапів розвитку людства. Тому у межах цієї статті автором висувається гіпотеза, що схожа сценарна закономірність є справедливою також і для решти попередніх історичних етапів.

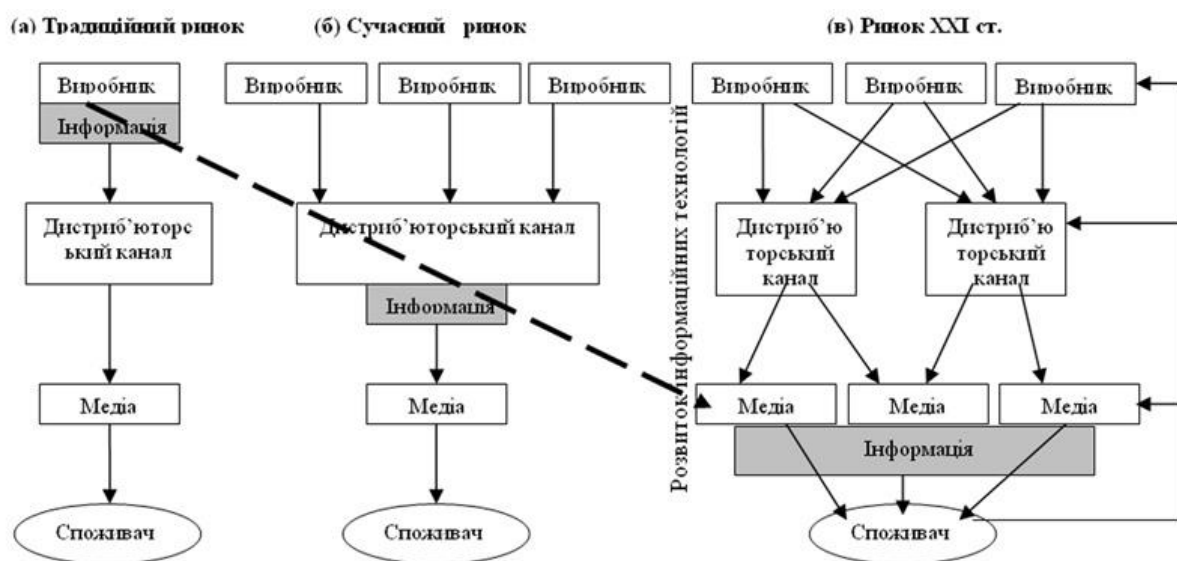

Рисунок 2 - Модель еволюції та революції ринка за Д. Е. Шульцем (Джерело: [12, рис. 1-2, с. 49], адаптовано)

Для перевірки гіпотетичної закономірності розвитку та функціонування різних форм суспільства пропонується проаналізувати існуючу в літературі історичну періодизацію розвитку людства (рис. 3). Однак слід враховувати, що питання періодизації розвитку суспільства досі залишаються дискусійними, і загально визнаної концепції періодизації історії людства на сьогодні не існує.

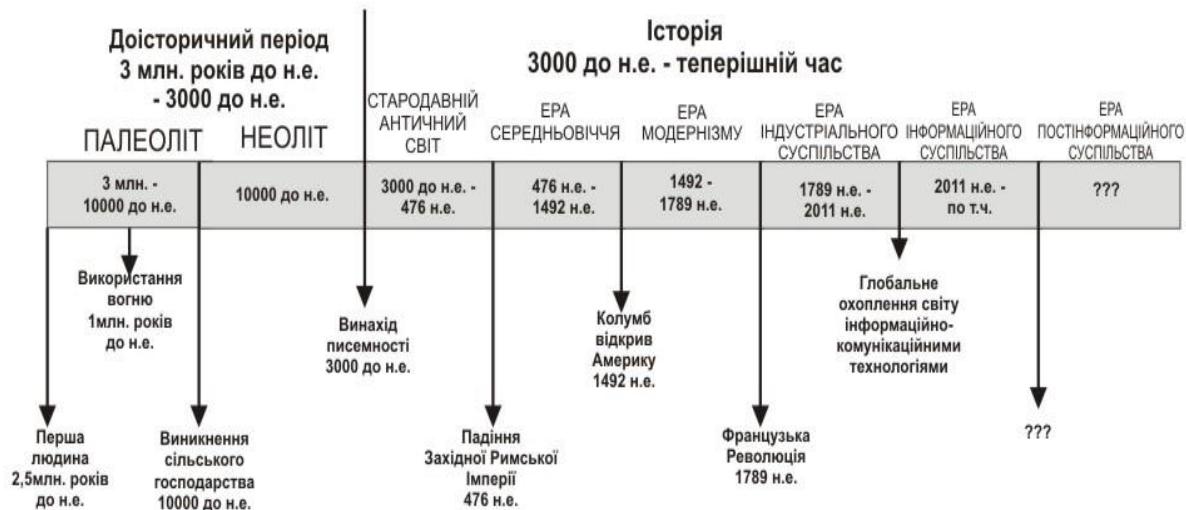

Рисунок 3 - Періодизація розвитку людства (джерела: [13-15], адаптовано).

Зокрема, найбільш популярним в європейській літературі є формаційний підхід до періодизації, що виокремлює первинну (докласову), вторинну (класову) та третинну (безкласову) формації [16-19]. У основу цього підходу вченими переважно покладено матеріальні фактори, розподіл яких перетворювався на причину стосунків між людьми [20]. Зокрема, Д. Белл історію людства пропонує поділяти на чотири періоди за критерієм господарюючої технології в діяльності суспільства: суспільство, що видобуває; аграрне суспільство; індустріальне суспільство; постіндустріальне суспільство [21]. Рюккерт Г., Данилевський М. В., Тойнбі А. та Шпенглер О. і багато інших дотримувалися цивілізаційного підходу до періодизації, що узагальнює декілька характеристик різних суспільств. До відносно нових у літературі підходів до періодизації можна віднести циклічну періодизацію, що враховує теорію економічних циклів [22]. З нашої точки зору, такий підхід є найбільш слушним, оскільки він узагальнює більшість принципів попередніх підходів, а також є відображенням та індикатором факторів суспільства, що можуть вплинути на історичний розвиток суспільства, зокрема, на економічні стосунки між економічними суб'єктами в ньому, що нас і цікавить у межах цієї статті. При цьому цей підхід передбачає наявність певного закономірного відтворення історичних подій у майбутньому.

Узагалі наукова періодизація на основі певного критерію, що характеризує об'єкт дослідження, виокремлює різні періоди його розвитку і структурні зміни протягом кожного конкретного періоду [23]. Висунута нами гіпотеза ґрунтується на тому, що такою узагальненою характеристикою розвитку людства можуть стати економічні стосунки на різних етапах історичного розвитку суспільства, як організованої сукупності людей. Як це було продемонстровано у моделях для ер індустріального та інформаційного суспільства (рис. 1-2), економічні стосунки змінюються у межах кожного з періодів шляхом певного закономірного еволюційного зсуву економічної влади від одних суб'єктів економічних стосунків до інших через їх розвиток. Причиною переходу від однієї ери до іншої кожного разу має бути винайдення певної революційної технології, що спроможна зруйнувати попередні економічні стосунки. Тому завданням дослідження також є чітке виокремлення революційних технологій на кожній межі переходу між різними ерами, що відкриє можливість уточнити критерій існуючої періодизації.

Методологія. Методологічною основою є фундаментальні теоретичні положення економічної теорії та маркетингу; загальнонаукові методи, зокрема історичних аналогій, екстраполяції, системного аналізу, наукової абстракції, синтезу, аналізу.

Результати дослідження. Під економічними стосунками прийнято розуміти сукупність взаємодій, що об'єктивно виникають між людьми при виробництві матеріальних і духовних благ та їх привласнення в усіх сферах суспільного відтворення (виробництві, розподілі, обміні та споживанні) [24; 25]. У процесі функціонування економічних стосунків виокремлюють три

інструменти управління суспільством: ієрархія, культура та ринок [26]. Ієрархія передбачає наявність у суспільстві чітких норм і правил, за невиконання яких передбачена система покарань з позиції сили у вигляді позбавлення людини свободи, соціальних привілеїв чи її ресурсів. Ієрархія дає можливість швидко досягати поставлених цілей. Культура, як інструмент управління, також має певні загальноприйняті у суспільстві норми поведінки. Невиконання цих норм суб'єктом так само призводить до покарання у вигляді зовнішнього (з боку суспільства) і внутрішнього засудження. На відміну від ієрархії, культура дає можливість досягати цілей у довгостроковому періоді, але ефективність цього інструменту є більш тривалою і міцною. Третій інструмент управління – ринок – передбачає відсутність зовнішнього управління, але еволюція досягається шляхом саморозвитку системи через конкуренцію. Ці інструменти, поодиночі чи у суміші, на різних історичних етапах розвитку людства по-різному управляли і визначали економічні стосунки у межах певного типу суспільства. Зокрема, модель еволюції та революції ринка за Д. Е. Шульцем (рис. 3) була розроблена для ринкової форми економічних стосунків для опису індустріального суспільства. Для цього типу суспільства у капіталістичних країнах теоретично був передбачений лише один інструмент управління - ринок, що теоретично виключало вплив на економічні стосунки інших інструментів управління, зокрема, ієрархії. Саме тому у двох моделях, розроблених для індустріального та інформаційного суспільств, розглядалися еволюція та революція *ринка* (рис. 2) - для індустріального суспільства, та відповідно *інтернет-ринка* (рис. 1) - для інформаційного суспільства. Однак, ґрунтуючись на практичних спостереженнях справедливості цих моделей, надалі пропонується уточнити і дещо розширити сутність і, як наслідок, назви цих моделей.

У інформаційному суспільстві у процесі функціонування інтернет-ринку застосовувався мікс різних інструментів управління. Так, на першому етапі вільного глобального інтернет-ринка (рис. 1, а) використовується такий інструмент управління, як ринок, що передбачає жодного управління; а вже на етапі регульованого інтернет-ринку (рис. 1, б) використовується мікс таких інструментів управління, як ринок та ієрархія. Наприклад, на зону інтернету у різних країнах з часом починають накладатися певні законодавчі норми, що регулюють соціальні та економічні стосунки в інформаційному суспільстві: зокрема, провайдерам на законодавчому рівні може бути дозволено контролювати, уповільнювати передачу кінцевим користувачам та фільтрувати контент, що завантажується у зону інтернету через мережі таких інтернет-провайдерів [27], через невідповідність нормам європейської Конвенції про кіберзлочинність, іншим законодавчим нормам можуть бути заблоковані інтернет-ресурси [28], т.ін. Виходячи з таких фактів, наскрізне застосування терміну «ринок» для футурологічної моделі (рис. 1) в інформаційному суспільстві, з практичної точки зору, виявляється вже недоречним. Таким чином, для футурологічної моделі еволюції та революції

інтернет-ринка (рис. 1) надалі більш слушно застосувати назву «модель еволюції та революції футурологічних *економічних стосунків* в умовах інформаційного суспільства».

Аналогічним чином є сенс також уточнити назву моделі Д. Шульца – «модель еволюції та революції економічних стосунків в умовах індустріального суспільства». Адже навіть в умовах індустріального суспільства ринкова економіка на практиці не на всіх своїх етапах розвитку відповідала своїй назві. Зокрема, в Україні ринкова економіка не є ринковою у чистому сенсі, і вважається змішаною, оскільки чітко регулюється законодавчими нормами підприємницької діяльності [29]. А поширення навіть в умовах ринкової економіки явища корупції, що також передбачає застосування такого інструменту управління, як прихована ієрархія, штучним чином блокувало розвиток самого ринка [5; 30]. Крім того, у період ери індустріалізації ринкова економіка панувала на території не всіх країн.

Зроблені уточнення суттєво розширюватимуть можливість виокремлення історичних аналогій, екстраполяції та перевірки сценарної закономірності цих моделей для інших етапів історичного розвитку.

Для доісторичного періоду пропонується *модель еволюції та революції доісторичних економічних стосунків* (рис. 4). Так, під час ери Палеоліту первісні люди були спроможні лише споживати вже приготовані природою ціннісні блага шляхом збирання, полювання на тварин та рибацтва [31]. Так звана, «економічна влада» повністю належала природі з її обмеженими ресурсами, принципом природного відбору, виживання сильніших і еволюцією. У цей період первіснообщинного ладу первісні люди виконували роль споживачів, оскільки не вміли самостійно виробляти ціннісні блага, які б могли у достатній мірі задовольняти потребам їх існування. Головним інструментом управління такими стосунками між людьми, природою у процесі споживання стає аналог такого інструменту управління діяльністю людини, як ринок, що передбачало саморегулювання у системі (процеси еволюції людства) завдяки природному відбору, виживанню сильніших. У цьому прослідковується аналогія для економічного суб'єкта в умовах жорстокої конкурентної боротьби з необхідністю наявності конкурентної переваги.

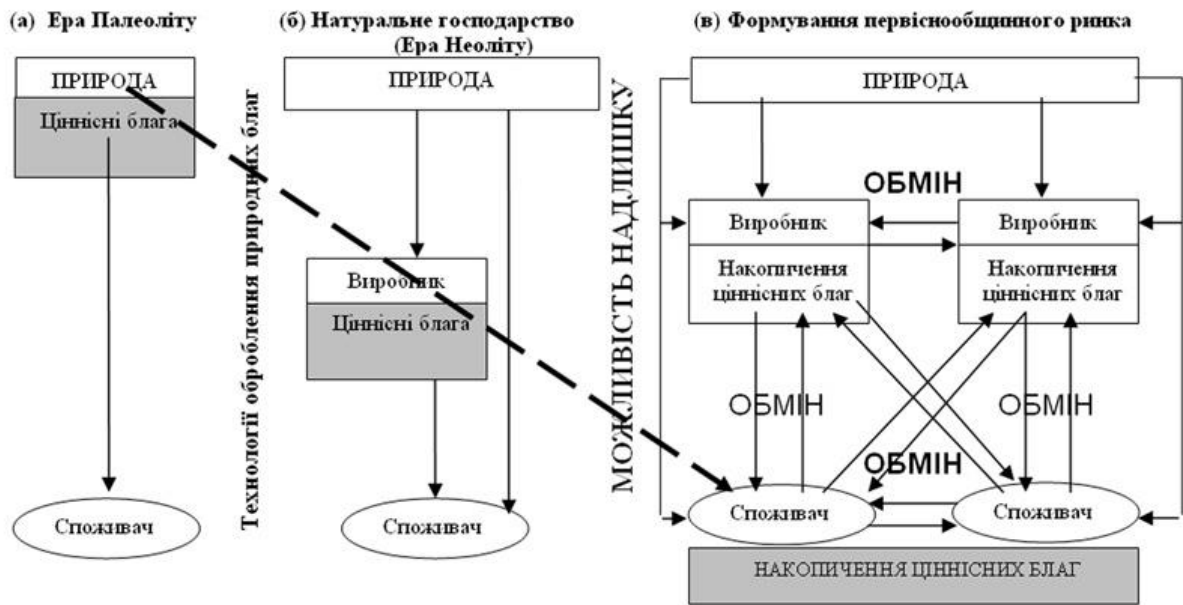

Рисунок 4 - Модель еволюції та революції доісторичних економічних стосунків (розробка автора)

У доісторичному періоді головною причиною переходу від ери Палеоліту до ери Неоліту у 10000 до н.е. стала поява спроможності людини виробляти продукти завдяки розвитку тваринництва, культивуації рослин, появи первинної агротехніки, оранки, ткацтва тощо. З одного боку, це зсувало доісторичну економічну владу від природи до первісних виробників, оскільки їх перероблена продукція почала цінуватися більше (рис. 4, б). Такий етап еволюції доісторичних економічних стосунків являє собою натуральне господарство, при якому виробник виготовляє продукцію виключно для власних потреб і потреб його родини (споживачі).

Розвиток технологій сприяв виготовленню набагато більшого обсягу продуктів, ніж було потрібно для існування первісних людей у родинних общинах. Перебільшений надлишок продуктів поступово накопичував ціннісні блага, що сприяло появі процесів обміну продуктами між людьми, що в результаті започатковувало первісні економічні стосунки між людьми – первісний ринок. Такі характерні особливості інструментів управління первіснообщинним суспільством пропонується називати *первісним ринком*. Комплекс знань з виробництва, праці, приватної власності перетворювалися на потужну конкурентну перевагу первісних економічних суб'єктів. Це також сприяло зростанню соціальної нерівності так само, як це відбувається на сучасних ринках.

З одного боку, економічна влада на первісному ринку зсувалася до споживачів, адже обсяг їх потреб визначав потрібний обсяг виробництва та обміну. З іншого боку, спроможність економічного суб'єкту накопичувати ціннісні блага сприяло руйнації попереднього економічного укладу через

появу в економічних стосунках нового економічного суб'єкту – певного *посередника*, що накопичує надлишок блага шляхом збирання податків (рис. 5, а). Тому спроможність до накопичення, з нашої точки зору, перетворилося на ту революційну технологію, що спровокувала пізніше передачу економічної влади новому економічному суб'єкту і через яку доісторичне суспільство увійшло у нову еру – еру рабовласництва (рис. 5). (Слід зазначити, що надалі у пропозованих моделях суб'єкт «природа» не вказуватиметься, ґрунтуючись на попередньо наданому визначені терміну «економічні стосунки» – це відносини між людьми. Хоча, з точки зору маркетингу, природа завжди відноситься до макрофактору маркетингового середовища, що вимагає аналізу його впливу.)

На початку Ери Стародавнього Античного Світу економічна влада продовжувала належати виробникам продуктів, що володіли інформацією про технології процесів землеробства, тваринництва, т.ін. (рис. 5, а). Поява писемності, як факту переходу від ери Неоліту до Стародавньої Античного Світу (рис. 3), зробило можливим накопичення і масштабування знань і досвіду серед людей і скрізь час, що прискорило еволюцію людини. Однак можливість накопичення надлишку спровокувала силове підкорення одних людей іншими. Почала формуватися держава, яка накопичувала ціннісні блага. Поява рабовласництва на основі силового підкорення перетворилося на ту революційну технологію, що започаткувала нові принципи економічних стосунків – у процесі обміну з'явився *посередник* (державний орган управління та рабовласники). Однак на початковому етапі економічна влада продовжувала належати виробникові, оскільки від нього залежали обсяги виробництва і обсяги накопичення благ.

У цьому періоді виокремлюють два напрями історичного розвитку людства: Східна суспільно-економічна формація (IV тис. до н.е. по V в. н.е.); Антична суспільно-економічна формація у Стародавній Греції (XI в. до н.е. - IV в. н.е.) та Стародавній Римській Імперії (IX в. до н.е. – I в. н.е.) [32; 33]. У основу функціонування кожного з цих двох типів суспільств була покладена ієрархія на основі сили та ідеології (культури), як інструментів управління, що пересунуло економічну владу до посередника - держави (рис. 5, б).

Стрімка подальша еволюція і згодом революція таких економічних стосунків в умовах рабовласництва (див. рис. 5, в) особливо проявилася у Античній суспільно-економічній формації. Саме там було започатковано сучасну західну культуру [34-36]. Вже через декілька поколінь людей сутність економічних стосунків на основі рабовласництва (ієрархії) вважалися нормою, поєднавшись з інструментом культури. Розвиток рабовласництва і державності з позиції силової ієрархії та ідеології, яку формулювали античні філософи, сприяли не тільки стрімкому зсуву економічної влади від виробників до рабовласників та держави (рис. 5, б), але й розшматовували її між ними. Наслідком цього стало виокремлення достатньо заможних і впливових рабовласників, які завдяки обсягу

накопичених ними приватних благ і кількості рабів поступово урівнювалися із державними правниками.

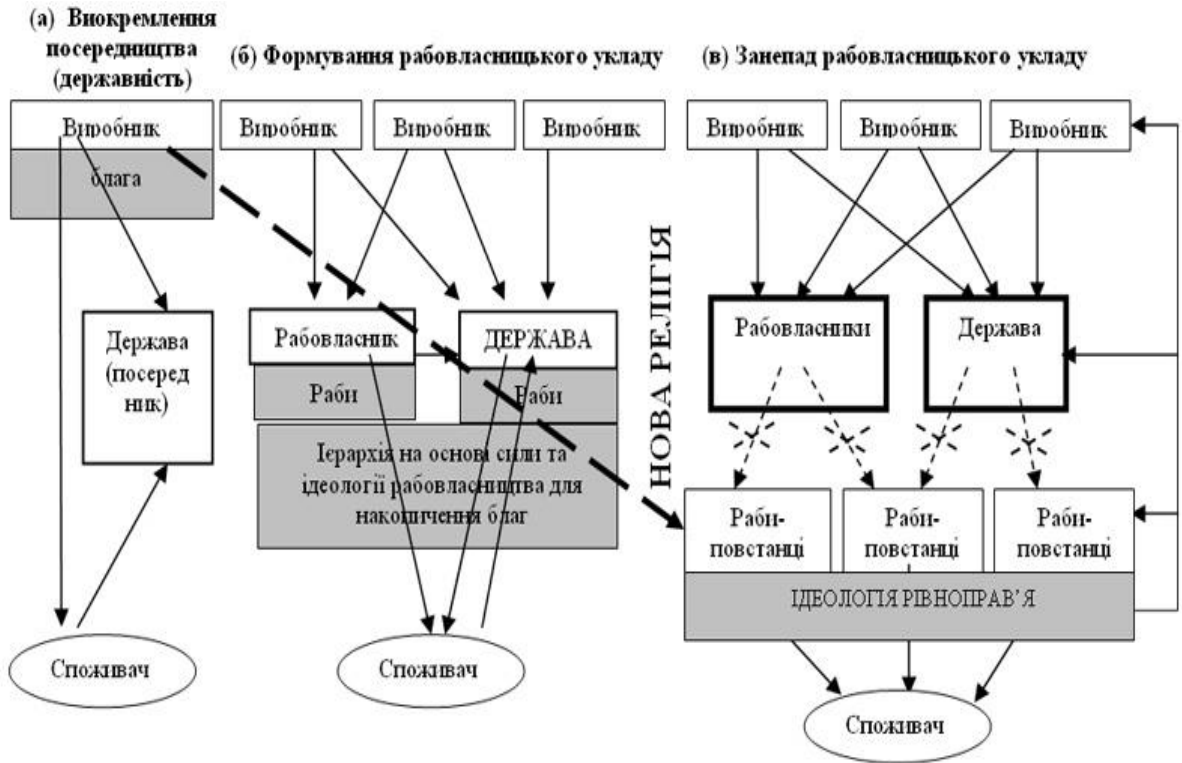

Рисунок 5 - Модель еволюції та революції економічних стосунків в умовах рабовласництва в античному світі (розробка автора).

Вважається, що падіння Західної Римської Імперії стало для еволюції людства переходом від ери Стародавнього Античного Світу до ери Середньовіччя (рис. 3). Однак, ґрунтуючись на висунутій у цій статті гіпотезі щодо існування певної циклічної сценарної закономірності у розвитку економічних стосунків, слушно вважати, що початком переходу від рабовласницьких економічних стосунків до феодальних став не сам факт падіння Західної Римської Імперії, а його причина – поява чергової інноваційної і революційної технології і виокремлення нового економічного суб'єкту. З нашої точки зору, такою революційною технологією для руйнації ери рабовласництва стало поширення у західному світі християнської релігії, а новим економічним суб'єктом – церква. Головні положення нової релігії, в основу якої закладено рівність людей і загальнолюдські цінності, створювали протиріччя з пануючою рабовласницькою ідеологією та ієрархією. Нова релігія запровадила інноваційні для рабів ціннісні орієнтири і нову ідеологію (інструмент культури) – почуття рівності всіх людей, що обумовило прагнення рабів до свободи. Усі ці нові культурні норми руйнували античне суспільство зсередини у вигляді частих повстань рабів, які отримали

технологію мислити ширше, ніж це встановлювали існуючі в імперії норми. Збільшення соціальної нерівності провокувало соціальні конфлікти та внутрішні війни. Усе це руйнувало налагоджені рабовласницькою державою економічні стосунки (рис. 5, в) і зробило еру рабовласницького суспільства уразливою для зовнішньої агресії. Такою думкою також можна пояснити, чому саме релігія була взята за основу ефективного інструменту управління феодальним суспільством протягом наступної ери Середньовіччя (рис. 6).

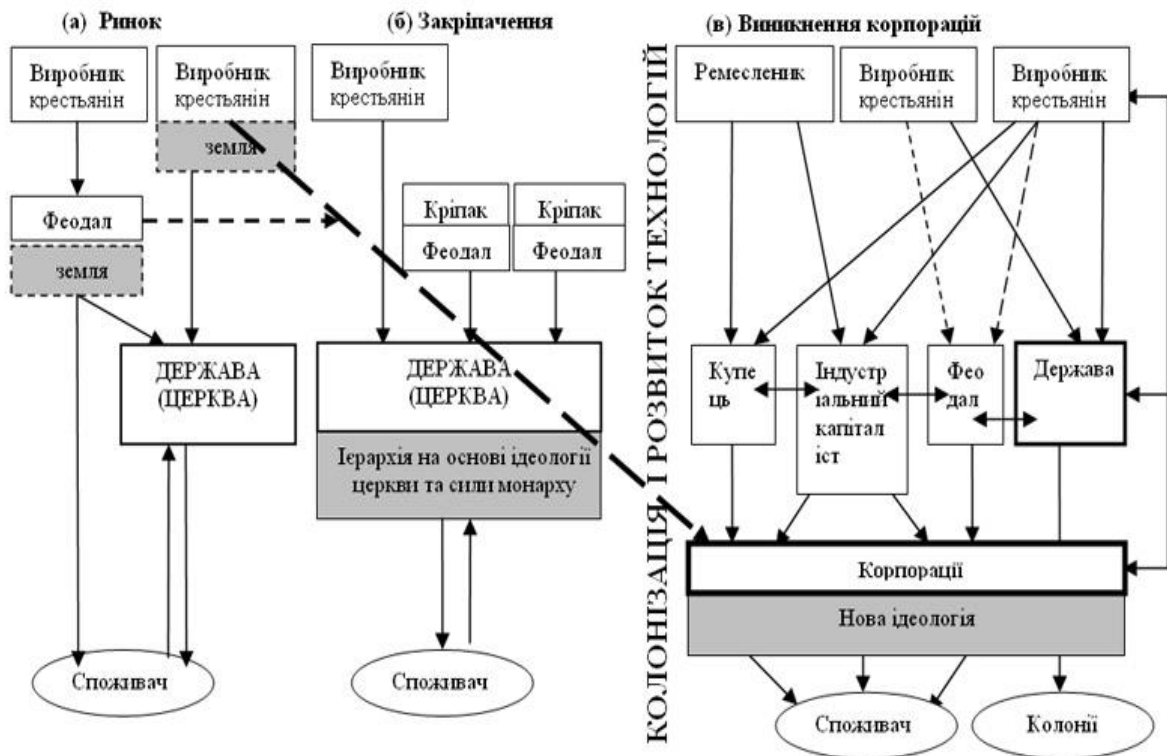

Рисунок 6 - Модель еволюції та революції економічних стосунків в умовах феодалізму (розробка автора).

У еру Середньовіччя феодалізм так само пройшов скрізь еволюцію та революцію економічних стосунків. На його початку економічна влада належала вільним крест'янам, що мали власну землю, та феодалам завдяки концентрації у них землі, що у подальшому сприяло закріпаченню крест'ян (рис. 6, а). Але надалі церква і релігія (культура на основі християнства як інструмент управління) були взяті за основу державної ієрархії. Тому і вся економічна влада зсунулася до державного органу управління, що майже отожднювався із церквою (рис. 6, б).

Надалі, з одного боку, феодалізм поступово почне розкладатися через поширення серед крест'ян ідеології свободи від феодалу. Феодали (поміщики) почали втрачати свою економічну владу на землі та роль виробника, тому поступово перетворювалися чи витіснялися індустріальними капіталістами, попит на продукцію яких почне потужно зростати згодом (див. нижче). З іншого боку, почали з'являтися корпорації,

що лобіювали інтереси певних професійних груп, – новий економічний суб'єкт (рис. 6, в). Корпорації створювали і формулювали ідеологію взаємної підтримки їх членів, що давало можливість їм концентрувати і перетягували до себе економічну владу. У цей період почали з'являтися інноваційні технології, зокрема далеке мореплавання, що відкрило можливість корпораціям накопичувати блага шляхом колонізації інших країн і сприяти вже міжнародному розподілу праці. Таким чином, корпорації, виходячи за межі своїх країн, ставали навіть сильніше своїх держав. Це було початком нової ери Модернізму.

Мореплавання дало змогу корпораціям суттєво розширити ринки збуту і накопичувати власний капітал шляхом відкриття нових земель (їх колонізації) і створення доданої вартості за рахунок інших країн (ера Модернізму також зустрічається під назвою ери великих географічних відкриттів). Зокрема, відкриття К. Колумбом Америки вважається своєрідним фактом переходу від ери Середньовіччя до ери Модернізму (рис. 3). Однак, з точки зору висунутої у цій статті гіпотези, більш слушно у якості революційної технології визнати саме мореплавання на дальні відстані, що започаткувало нову систему економічних стосунків в умовах колонізації інших країн під час ери Великих Відкриттів (рис. 7).

На першому етапі колонізації (рис. 7, а) у корпорацій з'явилася потреба у збільшенні обсягів виробництва. Уся економічна влада концентрувалася у національних виробників, що могли забезпечити великі обсяги виробництва продукції, що спрямовувалася в колонії. Це сприяло розвитку інноваційних технологій виробництва, збільшення кількості індустріальних капіталістів (що трансформувалися з колишніх феодалів шляхом концентрації засобів праці та землі, де вони почали будувати свої виробництва) та збільшення їх продуктивності. Усе це обумовило бурхливий розвиток науки.

На другому етапі відбулася інтеграція держави з її національними корпораціями (рис. 7, б), що сприяло розвитку законодавства, формування ієрархії як у межах країни, так і колонії. Між колоніями та національними виробниками з'явилася конкуренція, а через розширення економічних стосунків на інші країни (колонії) ця конкуренція вимагала врегулювання структури виробництва національних виробників і колоній на законодавчому рівні країни-колонізатора. При цьому якщо інноваційні відкриття входили у протиріччя з інтересами держави-колонізатора, такі інновації блокувалися на законодавчому рівні.

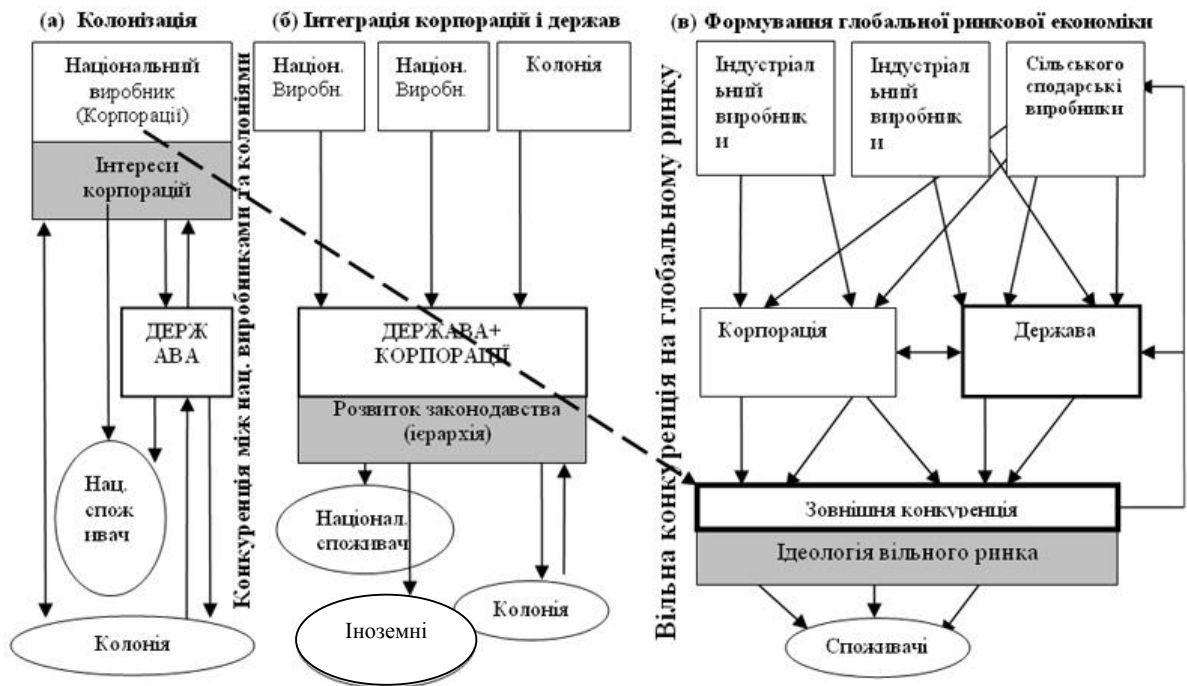

Рисунок 7 - Модель еволюції та революції економічних стосунків в умовах колонізації та ери Великих Відкриттів (Модернізму) (розробка автора).

Причиною революції економічних стосунків в цей період стає отримання Америкою своєї незалежності і запровадження виключно ринкових стосунків (рис. 7, в), що сприяло активному її розвитку. Така конкуренція вже на глобальному економічному рівні потребувала від інших країн зняття внутрішніх обмежень на розвиток і впровадження інноваційних технологій, що призвело до двох промислових революцій. Наслідком вільної глобальної конкуренції стало не тільки формування внутрішніх вільних ринків, перехід до ери індустріального суспільства, але й також бурхливе економічне зростання більшості країн, що перейшли на такий інструмент управління, як ринок (рис. 8).

Дві індустріальні революції в історії вважаються початком ери індустріального суспільства, для якого вже розроблена модель еволюції та революції економічних стосунків (рис. 2). При цьому дві індустріальні революції, що вважаються переходом від ери Модернізму до ери Індустріального суспільства, були лише фактом і результатом накопичення мультидисциплінарних знань, масове впровадження яких спровокувала їх причина - вільна глобальна конкуренція, яка з'явилася після війни за незалежність США. Результатом еволюції і революції індустріального суспільства через виникнення глобальних інформаційно-комунікаційних технологій, як вже говорилося, стало формування інформаційного суспільства, для якого запропонована модель еволюції та революції футурологічних економічних стосунків в умовах інформаційного суспільства

(рис. 1). Наступним кроком має стати постінформаційне суспільство, модель економічних стосунків якого має відтворити аналогію з історичним аспектом сучасних економічних стосунків, наведеним у цієї статті в якості гіпотези.

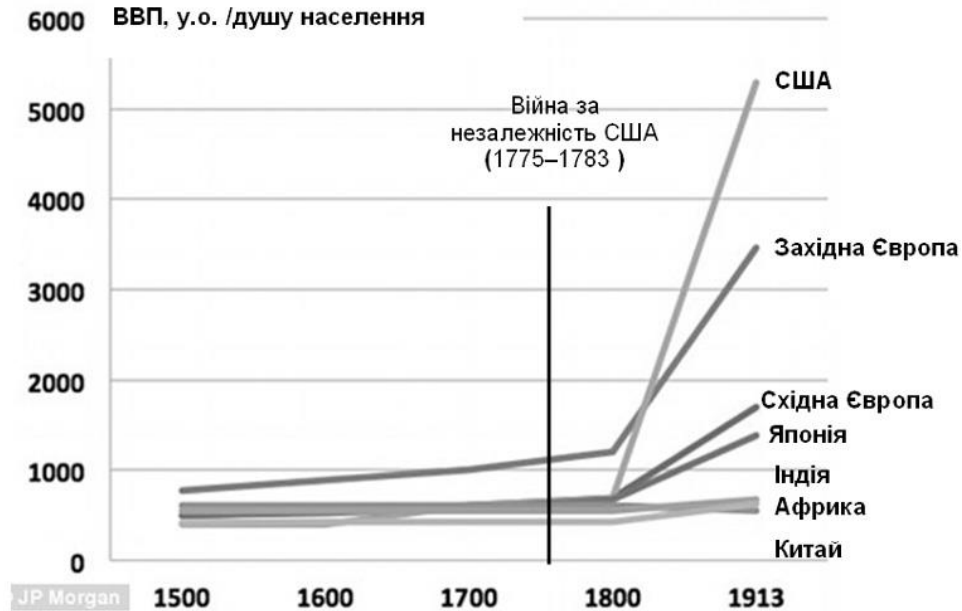

Рисунок 8 - Світова економіка між 1500 роком та Першою Світовою Війною (Джерело: [37], адаптовано).

Величезні дані (Big Data) вважаються однією з головних актуальних проблем і викликів для людства. Адже людство не матиме часу на вивчення повного їх обсягу, але мусить навчитися управляти ними і виокремлювати важливу інформацію. Так вивчення може бути навіть поверхневим, але повинно перетворитися на виокремлення реперних точок для розуміння проблеми у цілому [30]. Наступна думка полягає у тому, що розташування цих реперних точок на часовій шкалі є непростим завданням для сучасної людини. Через Big Data стає складним співставляти та бачити аналогії між фактами з минулого та подіями сучасного періоду. Але завдяки запропонованим у цієї статті гіпотезам моделей еволюції та революції економічних стосунків відкривається можливість знайти пояснення перебігу сучасних і майбутніх подій і знайти інноваційне місце маркетингу, як інструменту та концепції управління, в цієї новій системі економічних стосунків. Зокрема, виходячи з наведених історичних аспектів моделей економічних стосунків, маркетинг, як інструмент і концепція управління, має давати можливість економічним суб'єктам змінювати свою роль у відповідності з роллю, до якої зсуватиметься економічна влада у процесі еволюційного розвитку.

Висновки. Узагальнююче вище сказане, до основних пунктів наукової новизни, розкритих у межах цієї статті можна віднести наступне. Зі змінами в історичному перебігу розвитку людства, відбуватимуться зміни місця

маркетингу, як інструменту та концепції управління. У межах статті висунуто гіпотезу щодо існування певної циклічної сценарної закономірності у функціонуванні різних форм суспільства, критерієм періодизації яких було запропоновано застосувати зміни у функціонуванні економічних стосунків у наслідок виникнення інноваційної технології. Для виокремлення сценарної закономірності у якості аналогії були застосовані дві моделі, попередньо розроблені для індустріального та інформаційного суспільства. Уточнено назви цих моделей відповідно шляхом заміни терміну «ринок» на «економічні стосунки», а саме: «модель еволюції та революції економічних стосунків в умовах індустріального суспільства» та «модель еволюції і революції футурологічних економічних стосунків в умовах інформаційного суспільства» відповідно. На основі головних положень висунутої гіпотези у статті наводиться докладна розробка моделей для кожного типу суспільств. Також було запропоновано уточнення періодизації еволюції економічних стосунків на основі циклічного підходу шляхом виокремлення революційних технологій, що ставали причинами руйнації попередніх економічних стосунків і виникнення нових їх форм.

До напрямків подальших досліджень є сенс віднести більш докладне вивчення гіпотез особливостей постінформаційного суспільства, економічних стосунків в ньому, що відкриє можливість запропонувати для них модель, що відтворюватиме аналогію з історичним аспектом сучасних економічних стосунків. Слід також зазначити, що запропоновані в цій статті гіпотези періодизації, а також моделей економічних стосунків були розроблені з позиції суспільства в межах окремих країн. При цьому важливо дослідити, наскільки вони будуть справедливі з позиції глобального світу, де економічними суб'єктами виступають країни. Тому до напрямку подальших досліджень слід також віднести розроблення моделі еволюції та революції глобальних міжнародних економічних стосунків.

Література:

1. Ракитов А. И. Постинформационное общество. *Философские науки*. 2016. № 12. URL : http://www.phisci.ru/files/issues/2016/12/RJPS_2016-12_Rakitov.pdf.
2. Белова Л. Г. Развитие теории информационного общества и парадигмы цивилизационного развития. *ТДР*. 2013. № 6–2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-teorii-informatsionnogo-obschestva-i-paradigmy-tsivilizatsionnogo-razvitiya>. (Дата обращения: 23.08.2019).
3. Юдіна Н. В. Визначення циклічних залежностей в економіці України на основі аналізу окремих макроекономічних показників. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. № 13(2016). URL : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80084/75643>.
4. Юдіна Н. В. «Дорожня карта» підприємства у контексті футурології техногенної економіки. Традиції і інновації. *Інновації та фундаментальні науки в умовах техногенної економіки* : зб. матеріалів міждисциплінар. наук.-практ. конф., Київ, 25 листоп. 2016 р. / [уклад. Л. І. Юдіна]. К., 2016. URL : <http://futurollog.com.ua/publish/2/Zbirnyk.pdf#page=6>.
5. Natalija Yudina The Fourth Industrial Revolution and Its Hidden Side. *The Fourth Industrial Revolution* : Collection of Materials of the Multidisciplinary Scientific and Practical

- Conference, Kyiv, April 22, 2019 / [compiler L. I. Yudina]. Kyiv, 2019. URL : <http://futurolog.com.ua/publish/15/zbirnyk.pdf#page=85>.
6. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. СПб., 2002. С. 38 – 39.
 7. Вернадский В. И. Труды по всеобщей истории науки / [общ. ред. и вступ. ст. С. Р. Микулинский]. М.: Наука, 1988. 334 с.
 8. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. *Размышления натуралиста* : в 2 кн. / В. И. Вернадский. Кн. 2. М. : Наука, 1977. 192 с.
 9. Юдіна Н. В. Технологізація управління маркетинговою діяльністю. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. № 12 (2015). URL : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45629>.
 10. Юдина Н. В. Футурология интернет-пространства. *Маркетинг услуг*. Изд. Дом Гребенникова. 2014. № 4. С. 164 – 175.
 11. Schultz D. E., Schultz Heidi F. Transitioning marketing communication into the twenty first century. *Journal of marketing communications*. 1998. N 4. P. 9–26. URL : <http://www.agora-ime.com/images/Schultz-JMC98.pdf>.
 12. Шульц Д. Е., Барнс Б. Е. Стратегические бренд-коммуникационные кампании. М. : Изд. Дом Гребенникова, 2003. 512 с.
 13. Timeline of human prehistory. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_human_prehistory.
 14. Creating a history timeline. URL : <https://sites.google.com/site/curriculumintegrado/10-eso/clil-2-timelines/cross-curricular-project>.
 15. Periodization. URL : <https://en.wikipedia.org/wiki/Periodization>.
 16. Власов В. И. Эволюция взглядов на глобальные трансформации (исторический аспект). *Карельский научный журнал*. 2014. № 1 (6) . С. 80–83.
 17. Белорус О. Г. Экономическая система глобализма : монография. К. : КНЭУ, 2003. 380 с.
 18. Barber William J. A History of Economic Thought. Praeger, 1968 and Penguin, 1967. The webpage has been authorized by William J. Barber as of October 23 2002. URL : <http://www.eatonak.org/EC402/downloads-3/files/Barber.pdf>.
 19. Jurgen Georg Backhaus Editor Handbook of the History of Economic Thought. Insights on the *Founders of Modern Economics*. Springer : New York, Dordrecht Heidelberg : London, 2012. P. 361.
 20. Шевчук Д. А. История экономики. URL : <https://econ.wikireading.ru/52755>.
 21. Белл Д. Грядущее индустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М.: Academia, 1999.
 22. Кузнецова О. Д., Мокий М. С., Кришталь И. С. Новые подходы к периодизации экономической истории. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2017. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-podhody-k-periodizatsii-ekonomicheskoy-istorii>. (Дата обращения: 24.08.2019).
 23. Родіонова Л. А. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку ХХ ст. : навч. посіб. / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. К. : Знання, 2011. 566с.
 24. Економічна енциклопедія. URL : <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/1915-ekonomichni-vidnosini.html>.
 25. Економічні відносини. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8.
 26. Івенко Л. И. Уроки американского менеджмента. Вступительная статья к Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. *Основы менеджмента*. М. : Дело, 1992. С. 5–17.

27. Selyukh A. UPDATE 4-Amid protests, U.S. FCC proposes new 'net neutrality' rules. / Reuters, <http://www.reuters.com>. 2014, Thu May 15, 5:36 pm. URL : <http://www.reuters.com/article/2014/05/15/usa-internet-neutrality-idUSL1N0O10MU20140515>.
28. Ксендзик М., Кобылянский А. Злой полицейский. МВД хочет заблокировать сайты на срок до трех лет. / ProTV.ua. 03.03.2018. URL : http://protv.ua/news/internet/zloy_politseyskiy_mvd_hochet_blokirovat_sayty_na_srok_do_treh_let.
29. Круш П. В. Механізми економічного управління та регулювання: еволюція, напрями розвитку. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»* : збірник наукових праць. 2008. № 5. С. 32–36.
30. Yudina N. V. Scientific Thought of the Information Era. Scientific Thought of Information Era: Achievements, Challenges, Priorities : Collection of Materials of the Multidisciplinary Scientific and Practical Conference, Kyiv, December 21th, 2018 / [compiler L. I. Yudina]. Kyiv, 2019. URL : <http://futurollog.com.ua/publish/14/zbirnyk.pdf#page=125>.
31. Смирнов С. В. Первісна община, первісна родова община. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2011. Т. 8 : Па — Прик. С. 110.
32. Хронологія виникнення та розвитку економіки та світової економічної думки : дидактичні матеріали з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» / Чайковська М.А. ; каф. міжнародної економіки ; Національний технічний університет України «КПІ». Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 50 с.
33. Дидактичні матеріали "Періодизація історії економічної думки" з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» / Чайковська М.А.; каф. міжнародної економіки ; Національний технічний університет України «КПІ». Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 22 с.
34. Maura Ellyn, Maura McGinnis (2004). Greece: A Primary Source Cultural Guide. The Rosen Publishing Group. p. 8.
35. John E. Findling, Kimberly D. Pelle (2004). Encyclopedia of the Modern Olympic Movement. Greenwood Publishing Group. P. 23.
36. Wayne C. Thompson, Mark H. Mullin (1983). Western Europe, for ancient Greece was the cradle of Western culture. Stryker-Post Publications. P. 337.
37. James Nye. Fascinating new graph shows the 'economic history of the world since Jesus'. Mail Online, 23 June 2012. URL : <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2163610/Fascinating-new-graph-shows-economic-history-world-Jesus.html>.